
Janko Prunk

Politični profil in delo dr. Antona Korošča v prvi Jugoslaviji

Napisati Koroščevo politično ali kar splošno biografijo za obdobje stare Jugoslavije je ena nujnih nalog slovenskega zgodovinopisja. Naloga se bo avtorju nedvomno izredno izplačala, vendar delo ne bo lahko. Skozi osebnost in delo dr. Antona Korošča se prelamljajo bistveni problemi slovenske zgodovine v stari Jugoslaviji. Glede virov je potrebno reči, da jih še veliko, nekaj zelo dobrih, pri tem mislim na časopisje, pa tudi nekatere arhivske fonde, manjka pa nekaj odločilnih prvovrstnih fondov, ki bi poglobljeno in objektivno osvetlili njegove odločitve in motive zanje. Tu mislim na neohranjeni ali vsaj do sedaj neznan arhiv vodstva SLS in pa na kakšno pomembnejšo zbirko osebne korespondence oziroma dnevniških zapisov, iz katerih bi se dalo najboljše oceniti njegovo mentaliteto in motive odločanja.

Kolikor mi je do danes znano iz dolgoletnega raziskovanja medvojne zgodovine in Koroščeve vloge v njej, bi morala njegova biografija zajemati naslednje sklope:

1. Koroščev osebni curriculum vitae.
2. Njegovo stališče do slovenskega narodnega vprašanja, konkretno do slovenske narodne avtonomije, do državne centralizacije, oziroma federalizacije.
3. Njegovo stališče do idejnih in političnih tokov v slovenski, jugoslovanski in posredno evropski družbi.
4. Njegovo stališče do politične, socialne in kulturne organizacije slovenskih katoličanov, to je do SLS, do kmečkega združenstva, do Prosvetne zveze SLS in do krščanskih socialistov.
5. Njegovo politično strategijo in taktiko.
6. Njegov osebni značaj, njegov odnos do ljudi, do sodelavcev do volilcev in do nasprotnikov.

V tem referatu želim podati nekaj dejstev, analiz in ocen kot prispevek k njegovemu političnemu portretu v času med obema vojnama.

Za vsakega raziskovalca življenja in dela dr. Antona Korošča predstavlja najtrši oreh njegova osebna biografija. Premalo je ohranjenih, oziroma do sedaj znanih njegovih osebnih papirjev. Nekaj teh si morda še lahko obetamo. Vseeno naj mi bo dovoljeno opozoriti na najvažnejše postaje njegove življenske poti v letih 1919–1940,¹ ki se je odvijala v glavnem med dvema mestoma, Ljubljano in Mariborom, z edino daljšo izjemo dvajsetih mesecev internacije v letih 1933–1934 v Vrnjački Banji, Tuzli in na Hvaru.

¹ Njegovo precej natančno biografijo do leta 1931 je prinesel Slovenski biografski leksikon (SBL), zv. II., Ljubljana 1933, str. 517–520. Podatke o poznejšem življenju in delu pa je najti v memorialnem članku ob njegovi smrti v Slovincu, 15. decembra 1940.

Takoj na začetku naj bo povedano, da je bil dr. Anton Korošec radoživ človek uglajenega gosposkega vedenja, ki je na sogovornike vedno napravil simpatičen vtis, vtis močne osebnosti, ki ve kaj hoče. Bil je eden tistih redkih Slovencev, ki jim je bila kljub njihovemu kmečkemu poreklu dana voditeljska državniška natura. To njegovo lastnost je zelo zgodaj opazila njegova okolica, nato njegovi prijatelji in sodelavci v SLS, tudi njegovi slovenski politični nasprotniki, politični vrhovi v Jugoslaviji, kakor tudi tuji državniki in diplomati. (Nekaj takih ocen je tudi v poročilih nemškega poslanštva iz Beograda.²) Kljub takšnemu značaju in življenski drži Korošec nikoli v življenju ni zapadel mamonu. Bil je sicer rad lepo oblečen in v fini družbi, toda po kakšnem osebnem premoženju ni hlepel in si ga tudi ni ustvaril. Enkrat v življenju, konec dvajsetih let, si je kupil v Beogradu majhno mestno hišo, kjer je nameraval živeti, toda zaradi prevelikih stroškov jo je že čez tri leta prodal. V Beogradu je stanoval v najeti hiši, v Ljubljani pa v skromnem stanovanju v Marijanišču. Po tej svoji drži ni bil tipičen Slovenec, ampak pravi svetovljan!

Takoj po 1. decembru 1918 je Korošca njegovo politično poslanstvo vodilo v Beograd. V koncentrični vladi je postal podpredsednik. V vladni službi je ostal – s sledkom na koncu leta 1919 – do jeseni 1920. Bil je minister za preskrbo, od spomladi 1920 naprej pa minister za promet. Ves čas se je seveda pogosto vozil v Ljubljano na seje vodstva SLS, na katerih so obnavljali razmajano organizacijo in postavljali smerice za politično delo. Pri tem se je opiral na svoje sodelavce, v tem času predvsem na podnačelnika stranke, prof. Bogomila Remca. Politiko do Beograda je bolj ali manj brezprigovorno držal v svojih rokah in jo sam določal. V stranki so se mu tozadevno uklanjali, vedoč da najbolje pozna razmere v Beogradu in da sam najbolj ve presoditi, kaj je dobro za Slovence in za SLS.³

Tako so v stranki v jeseni 1920 na njegovo intervencijo utišali levičarske republikanske zahteve.⁴

V nečem pa dr. Korošec kot voditelj najmočnejše slovenske politične stranke ni imel najboljših sreče – v izbiri sodelavcev. Kljub svojemu odličnemu občutku za politično taktiko včasih ni znal najboljšo presoditi nekaterih svojih najbližjih sodelavcev. Tu mislim zlasti na ljubljanski vodilni krog SLS, kjer je preveč popuščal dr. Marku Natlačenu in njegovemu krogu, ki morda ni bil najbolj sposoben za vodstvo tako velikega podjetja, kot je bila SLS. Korošec sam in pa zlasti skrajno konservativni Natlačenov krog so iz ožjega vodstva stranke odbili nekatere izjemno sposobne politike, prave ljudske tribune – tu mislim na Franceta Terseglava, ki je sicer ostal urednik pri Slovincu, do večjega vpliva na strankine odločitve pa ni prišel,⁵ in na dr. Engelberta

² Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes Bonn – II. Jugoslawien – Parteiwesen Parlament.

³ Takšno oceno je moč dobiti iz najpomembnejšega zgodovinskega vira za to obdobje – iz dnevnika škofa Jegliča. O tem govori v svojih knjigah tudi Momčilo Zečević: Slovenska ljudska stranka in jugoslovansko zedinjenje, Maribor 1977 in Na zgodovinski prelomnici. Slovenci v politiki jugoslovanske države 1918 – 1928, Maribor 1986.

⁴ Momčilo Zečević, Slovenska ljudska stranka in jugoslovansko zedinjenje, str. 347–348.

⁵ Do Terseglava je Korošec izražal neko neprekrito antipatijo, ki do danes ni pojasnjena. O Terseglavu je rekel »škoda, da je ta najinteligentnejši Slovenec takšna baraba«. Te podatke je posredoval avtorju v pismu leta 1973 Terseglavov sin prof. France Terseglav.

Besednjaka, ki se je umaknil na rodno Goriško in tam postal voditelj Krščansko socialne stranke primorskih Slovencev.

Od jeseni 1920 do začetka leta 1927, ko je SLS v opoziciji, z izjemo štirih mesecev v drugi polovici leta 1924, se nahaja Korošec večinoma v Ljubljani in seveda na pogostih potovanjih po shodih SLS po Sloveniji. V tem času ima številne govore in objavljene članke. V njih se kaže kot izjemen politični mislec, ki jasno zasleduje osnovno misel v stvarnem pogledu. Njegovi govorni nastopi razkrivajo odličnega govornika, ki osvaja s svojo elokvenco, eleganco in prepričljivostjo. Zlasti ženski svet je bil navdušen nad njim in če bi imele tedaj volilno pravico tudi ženske, bi dr. Korošec imel še veliko večjo večino, kot jo je imel. Do sedaj nisem mogel ugotoviti, da so mu njegove odlične članke in govore pisali tajniki in sodelavci. Vse izgleda, da so resnično njegovi.

V vsem tem času njegovega političnega življenja v opoziciji je samo enkrat zaslediti znake osebne krize oziroma dvoma, ali naj se umakne iz politike. V letih 1925/26 premišlja o možnosti, da bi prosil za mesto dekana v Celju.⁶

Toda velikanski uspeh na pokrajinskih volitvah januarja 1927 mu vrne samozavest. Kmalu vstopi v vlado. Tako se zopet za dalj časa, za štiri leta, naseli v Beogradu, kjer postane najprej notranji minister februarja 1928, nato v drugi polovici leta 1928 ministrski predsednik ter pod diktaturo še dve leti minister.

V tem času, leta 1929, potuje za več kot mesec dni na zdravljenje v Nemčijo, kjer se sreča z nekaterimi nemškimi politikami, npr. s prelatom Kaasom – predsednikom nemškega Zentrums, in avstrijskim kanclerjem Schoberjem.⁷

Konec leta 1930 prosi kralja za razrešitev z ministrske funkcije, izgovarjajoč se na zdravje. Vsa javnost, domača in inozemska, pa je govorila, da je to njegova taktična poteza za bodočnost, s katero si je želel za prihodnje ustvariti zase in za SLS boljšo startno pozicijo v obnovljeni demokraciji.

Od leta 1931 je Korošec s svojo SLS, ki je formalno razpuščena, dejansko pa deluje naprej v skoraj neokrnjeni moči, v ostri opoziciji režimu. Poleti 1932 mu ob njegovi šestdesetletnici SLS priredi veličastno proslavo, ki se spremeni v politično manifestacijo zoper centralistični režim in zoper slovenske liberalce, ki ta režim podpirajo.⁸ Konec 1932 Korošec podpiše slovensko deklaracijo – punktacijo. Od tega podpisa pa se v beograjskem časopisju distancira.⁹

Vse do danes je ta njegov podpis oziroma avtorstvo deklaracije precej zagonetno vprašanje.

Ta problem sem že dolgo intenzivno proučeval. Iz papirjev Hrvatske seljačke stranke v Zagrebu in iz več pogovorov z največjim strokovnjakom za zgodovino HSS prof. Ljubom Bobanom, sem poskušal ugotoviti, če so slovenske punktacije morda nastale kot posledica direktnega sodelovanja vodstva HSS in SLS, oziroma dr. Mačka in

⁶ Škofijski arhiv v Mariboru. Korespondenca Korošec – škof Karlin.

⁷ Beležk s teh pogovorov za enkrat nisem uspel odkriti, če sploh obstajajo. Obstajalo le sporočila nemškega poslanika v nemškem zunanem ministrstvu, da se želi Korošec pogovarjati z nekaterimi nemškimi politikami. Politisches Archiv des AA.-Bonn - II. Jugoslawien - Parteiwesen Parlament - 16.

⁸ Glej poročila v Slovencu 13., 14., 15., 16. maja 1932.

⁹ Izjava časopisu Politika, 16. januarja 1933.

dr. Korošca. Do danes takšne direktne zveze nisem mogel ugotoviti. Pač pa imam verodostojno pričevanje Ivana Kocmurja, uradnika Celjske posojilnice in pristaša SLS, da je punktacije iz Zagreba prinesel v Celje član SLS, advokat dr. Ogrizek, Koroščev prijatelj in skupaj s štajerskimi prijatelji Korošca na hitro prepričal za podpis.

Po objavi je Korošec januarja interniran v Vrnjačko Banjo, nazadnje pa na Hvar. Zelo toži, ker ne more v Slovenijo. Toda na Hvaru svobodno sprejema svoje politične sodelavce in somišljenike in nanje politično vpliva.¹⁰

Ob smrti Kralja Aleksandra je Korošec izpuščen iz internacije in pojavi se na pogrebu.

Novi prvi človek jugoslovanske politike, knez Pavle, se zaveda, da mora biti konec diktature ter išče novih političnih zaveznikov; za enega od njih si izbere tudi dr. Korošca. Zveza je sklenjena že jeseni 1934. Na petomajskih volitvah 1935 je režim JNS poražen. Slovenska ljudska stranka je volitve bojkotirala, izgleda tudi v dogovoru z dvorom.¹¹ Poleti 1935 pa je vstopila v novo vlado Jugoslovanske radikalne zajednice. Slovenski unitarni liberalci so bili v popolnem razsulu. Korošec je postal notranji minister in persona grata pri knezu Pavlu. Ko je ta uvidel nujnost sporazuma s Hrvati, kateremu se je upiral ministrski predsednik Stojadinović, je bil Korošec tisti, ki je pomagal Stojadinovića zrušiti. Nato je januarja 1939 dobil častno mesto predsednika senata, toda na tej funkciji je zgubil možnost vplivanja v srbsko – hrvaškem sporazumu.¹²

Sporazum Cvetković – Maček ni direktno in konkretno vključeval Slovencev in jim ni zagotavljal takojšnje avtonomije kot banovini Hrvaški. Toda Korošec je še enkrat pokazal ves svoj politični talent: ni se spustil v prepir s Hrvati, temveč je postopoma z Mačkom normaliziral odnose, nato pa s hrvaško pomočjo poskušal dobiti avtonomno Slovenijo.¹³

Poleti 1940 je bil znova vključen v vlado kot prosvetni minister. Njegovo prizadevanje za avtonomno Slovenijo je 13. decembra 1940 prekinila nenadna smrt. Morda mu je usoda hotela prihraniti nove težke preiskušnje in tragedije, ki so čakale slovenski narod. Korošec je bil zadnji dve leti in pol, od anšlusa dalje, močno zaskrbljen za slovensko narodno usodo.

Prva ugotovitev o njegovem političnem razvoju in delu je bistveno drugačna, kakor je zapisana v dosedanjih zgodovinskih knjigah, nastalih po vojni v Sloveniji in Jugoslaviji, z eno izjemo našega kolega in prijatelja prof. dr. Momčila Zečeviča, ki je do Korošca pravičen. Moj vtis iz vsega, kar sem mogel o Korošču preštudirati, je, da je bil on v pogledih na bistvena politična vprašanja v osnovi dokaj trden. Ta osnovna vprašanja so: avtonomno slovenstvo, katolicizem, krščansko socialna organizacija in katoliška politična stranka. Vsa njegova navidezna odstopanja v teh osnovnih vprašanjih so bili samo ukrepi iz politične taktike in iz politične nuje. Korošec je bil pač, kar je velika odlika vsakega politika, izjemno sposoben politični taktik.

¹⁰ Glej o tem Ciril Žebot, *Neminljiva Slovenija*, Ljubljana, 1990, str. 61–104.

¹¹ Todor Stojkov, *Građanska opozicija u vreme šestojanuarske diktature*. Beograd 1986, str. 206–220.

¹² Todor Stojkov, *Vlada Milana Stojadinovića*, Beograd 1985, str. 173–181.

¹³ Primerjaj pisanje časopisa *Slovenec* od jeseni 1939 dalje.

Svoje stališče do slovenstva, ki ga je vsaj od leta 1912 povezoval z jugoslovanstvom (do konca leta 1917 sicer v okvirih habsburške monarhije) je v za nas relevantnem obdobju povedal septembra 1918 na seji Ustavno-pravnega odseka Narodnega sveta za Slovenijo. V razpravi o ureditvi bodoče jugoslovanske države je predlagal nekakšno federativno bodočo ureditev, ki bi v enotnem jugoslovanskem narodu (po tedanjem splošno razširjenem pojmovanju) upoštevala zgodovinsko kulturne in gospodarsko – socialne posebnosti posameznih jugoslovanskih dežel. Predvidel je tri takšne avtonomne enote: 1. Slovenijo z Istro, 2. Hrvaško in Slavonijo, 3. BiH z Dalmacijo in eventuelno 4. enoto Srbijo, če bi prišlo do zedinjenja v smislu Krfske deklaracije. Vsaka od teh avtonomnih enot naj bi imela svoj deželni zbor in njemu odgovorno vlado.

Zakonodajne kompetence teh deželnih zborov ne bi smele iti na škodo centralnega parlamenta v Zagrebu, da se ne bi okrnila enotnost in moč države, za katero je takrat menil, da bo takšno moč potrebovala zlasti navzven.¹⁴

V mesecu novembru 1918 je Korošec kot predsednik Narodnega vijeća na pogajanjih o združitvi s Srbijo v Ženevi dejansko zastopal federativno stališče in z njim tudi prodril nasproti Pašićevemu unitarističnemu in centralističnemu stališču. Nova jugoslovanska država naj bi bila vsaj prve čase po združitvi, vse do nove ustave, močno federalistično urejena. Takšen zaključek ženevske pogodbe je bil velika Koroščeva državniško-politična zmaga, kot to ocenjuje Momčilo Zečević, ki tudi pravi, da je Pašić ta zaključek imel za svoj poraz.¹⁵

Od vsega tega Koroščevega zmagoslavja pa ni bilo nič. Ženevski sporazum ni zaživel, Srbija ga ni sprejela.

Prvega decembra je bilo izvedeno centralistično zedinjenje, pri katerem pa Korošec ni sodeloval, ker se še ni vrnil iz inozemstva. O tem, zakaj se ni vrnil, obstajajo razne hipoteze, ki pa še nimajo dokončne potrditve v dokumentih.

Korošec je svoj nacionalni koncept glede Jugoslavije razgrnil v konstituenti v začetku februarja 1921, ko je v imenu Jugoslovanskega poslanskega kluba (ta je družil 27 katoliških poslancev slovenskih in hrvaških katoliških strank) predložil ustavni načrt za kraljevino SHS. Načrt je predvideval narodne avtonomije in bi ga ustavnopravno mogli uvrščati nekam na sredo med enotno in federativno državo.¹⁶ Pri Korošču in pri SLS je bilo v začetku leta še precej načelnega unitarnega jugoslovanstva, deloma pa so na državno enotnost pristajali v upanju, da bo enotna in močna (in mislili so, da bo, če bo enotna, tudi močnejša) jugoslovanska država bolje zaščitila Slovence, ki so ob koncu leta 1920 mednarodno pravno ostali izven meja Jugoslavije. Zato SLS ni podprla radikalnih federativnih ustavnih predlogov HRSS in Hrvatske zajednice. Koroščeva Straža je leta 1920 napisala, da socialni in nacionalni Radićev radikalizem ogroža državo.¹⁷

Razočaranje nad centralistično ustavno ureditvijo in iz nje izvirajočimi političnimi posledicami za Slovence, zlasti pa za SLS, ki je bila odstranjena iz centralne vlade in iz

¹⁴ Janko Prunk, Slovenski narodni programi, Ljubljana 1976, str. 41.

¹⁵ M. Zečević, Slovenska ljudska stranka, str. 153.

¹⁶ Prav tam, str. 388–390.

¹⁷ Straža, 31. januarja 1921.

oblasti v Sloveniji, so nagnili SLS pred volitvami marca 1923 k radikalnemu avtonomističnemu konceptu. SLS je svoj dalekosežni koncept avtonomije Slovenije razložila v brošuri *Sodite po delih*, v kateri je kritizirala unitaristično in centralistično usmerjene slovenske liberalce in prikazovala svoje zasluge za Slovenijo. Proti koncu brošure je v poglavju »Kaj hočemo« dobesedno zapisano, da avtonomijo Slovenije opredeljujejo takole: »Avtonomni Sloveniji na čelu mora stati vlada, ki je izvoljena od domačega slovenskega parlamenta in le njemu odgovorna v vseh avtonomnih zahtevah. Beograjska vlada naj bi se tedaj v avtonomne posle slovenske vlade ne smela vtikati.

Slovenski politični parlament bi moral delati zakone v sledečih zadevah: v razmerju cerkve do države, cerkvene pravice in dolžnosti, vzgoja mladine in šolstva vobče, organizacija politične in finančne uprave ter sodstva.

Slovenski gospodarski parlament (parlament zbornica) pa bi se pečal: 1. z zakonodajo stanovskega prava ter organizacijo stanovskih zbornic: kmetijske, delavske, obrtne. Ta parlament bi se pečal s socializacijo, nadzorstvom tovarn, produkcije in konsumna. 3. sklepal in ustanavljal bi strokovne šole 4. skrbel za zdravstvo in se pečal s socialno politiko ter 5. skrbel bi za socialno zavarovanje. S tem je za slovensko samostojno avtonomno deželo rešeno tudi vprašanje republike: Slovenskemu ljudstvu ne gre toliko za to, kdo vlada v Beogradu, nam mora iti za to, kdo bo vladal na Slovenskem. Po načrtu SLS pa bi na Slovenskem vladalo slovensko ljudstvo samo s svojo izvoljeno vlado«. ¹⁸

Seveda vseh teh dokumentov dr. Korošec ni pisal sam, ampak eksperti in člani vodstva SLS, med njimi njegov dober prijatelj in sodelavec dr. Hohnjec, dr. Janko Brejc, profesorji Leonid Pitamic in Andrej Gosar. Toda vse te glavne dokumente je pregledal in odobril dr. Korošec, nesporna avtoriteta in resnično priljubljen strankin voditelj.

Spomladi 1923 je Korošec osebno odločilno doprinesel k ustanovitvi proticentralističnega bloka, v katerega so se povezale HRSS, SLS in JMO. ¹⁹ Ta blok se je leta 1924 razširil še z Demokratsko stranko Ljube Davidovića in ga nekateri nepravilno imenujejo federativni. Takšno poimenovanje je napačno zategadelj, ker Demokratska stranka niti takrat, niti ves čas stare Jugoslavije ni pristala na njeno preureditev v federativnem smislu.

Po Radičevi zapustitvi tega tako imenovanega federalističnega bloka in vstopa v vlado, Korošec in SLS užaljeno in ostro reagirata. Takole se glasi Slovenčev komentar februarja 1925: »Hrvatje hočejo Slovenijo spraviti pod svojo komando, kot jo zdaj že šest let komandirata Pašić in Pribičević. Vprašamo se: Koliko pa bo Slovenec na boljšem, če bo namesto narodne skupščine v Beogradu hrvatski sabor v Zagrebu z ogromno večino odločeval o slovenskih davkih, o slovenskem gospodarstvu, o slovenskem kmetijstvu, slovenski šoli itd. Slovenci bodo morali zopet ponižno prosjačiti in se boriti za vsak drobec posebej. Ali pa bo mogla Slovenija sploh živeti z drobci. Zato moramo stati na svoji zahtevi: Hočemo avtonomno Slovenijo v okviru močne in neporuš-

¹⁸ J. Prunk, *Slovenski narodni programi*, str. 196–198.

¹⁹ M. Zečević, *Na zgodovinski prelomnici*, str. 75–84.

ljive Jugoslavije. Srb in Hrvat oba mi bodita brata ne pa gospodarja. Odklanjamo Pašičev centralizem ne maramo pa tudi Radičevega.«²⁰

Koroščevo stališče glede avtonomije Slovenije doživi leta 1927 določeno spremembo. Zaradi povezave s srbsko centralistično Narodno radikalno stranko Korošec in SLS za nekaj let zlasti v Beogradu malo utišata svoje zahteve po takojšnji vzpostavitvi avtonomne Slovenije.²¹

Glede Blejskega pakta z Vukičevićem in vstopa SLS v vlado, ki sta imela za SLS na domačem notranjem planu velike posledice, do danes še ni vse pojasnjeno. Zdi se mi, da ni potrebno iskati velikih idejnih in neznanih političnih motivov. SLS z dr. Koroščem na čelu je pač izkoristila priliko, da stopi v vlado, iz katere je bil potisnjen Stjepan Radić, ki je bil spomladi 1925 pustil na cedilu proticentralistični blok in SLS. Z vstopom v beograjsko vlado je SLS nameravala pridobiti tudi oblast v Sloveniji in z njo uresničevati svojo politiko, kar se je dejansko tudi zgodilo.

Čeprav epizodna, vendar v Koroščevem stališču do slovenske avtonomije nova etapa nastopi leta 1932, ko je cela Slovenija valovala od proticentralističnega in protidiktaturnega razpoloženja. Konec leta 1932 je SLS objavila tako imenovano Slovensko deklaracijo s podpisom dr. Antona Korošča – znano tudi pod imenom punktacije. V tej deklaraciji je SLS ugotovila, da je slovenski narod razdeljen in razkosan na štiri države. Zato je njegova temeljna zahteva, da se združi v eno samo politično enoto, ker se more le tako obvarovati in si zagotoviti splošen napredek. Glavnemu delu naroda, ki živi v Jugoslaviji, je postavljena naloga, da ima ta ideal neprestano pred očmi, dokler ne bo uresničen. Zato si mora slovenski narod v Jugoslaviji priboriti samostojen položaj, ki bo neprestano služil kot privlačna sila vsem drugim delom naroda, živečim v drugih državah. »Zato je potrebno, da si Slovenci, Hrvati in Srbi ustvarimo po svobodnem sporazumu in na demokratični podlagi državo samoupravnih enot, katerih ena bi bila tudi Slovenija.«²²

Slovenska deklaracija SLS in dr. Antona Korošča iz leta 1932 je pomemben narodnopolitični dokument, ki je zahteval avtonomno zedinjeno Slovenijo ne glede na vse imperialistične meje. Ta deklaracija je v naši zgodovinski zavesti in v naši historiografiji vse premalo vrednotena in cenjena.

V letih svoje udeležbe v vladi JRZ Korošec ni preveč glasno zahteval avtonomije za Slovenijo in zato so ga nasprotniki dolžili, da se je odpovedal avtonomističnemu programu. Toda za takšno oceno ni nobenega direktnega dokaza, prej obstajajo nasprotni dokazi.²³

Za nekakšen Koroščev testament moremo imeti njegov pogovor z dr. Joškom Tischlerjem malo pred paktom Molotov – Ribentropp. Korošec je v tem pogovoru s Tischlerjem izrazil bojazen, da bo nacistična Nemčija začela vojno in da bo žrtev agresije tudi Slovenija. V takšnem slučaju, je Korošec svetoval, naj bi se Slovenci zatekli

²⁰ Slovenec, 4. februarja 1925; glej tudi J. Prunk, Politična koncepcija slovenskega meščanstva v stari Jugoslaviji. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja XXII, 1982, str. 123.

²¹ Prav tam, str. 123; M. Zečević, Na zgodovinski prelomnici, str. 206–216.

²² J. Prunk, Slovenski narodni programi, str. 81–82 in 221.

²³ Prav tam; glej časopis Slovenec 1935 – 1940.

pod protektorat Italije, kajti bil je prepričan, da bi kataklizmo svetovne vojne lažje preživeli pod Italijani, pred katerimi Slovenci nimajo manjvrednostnega kompleksa, kot je deloma veljalo za odnos do Nemcev. Korošec je bil prepričan, da bo v vojni dokončna zmaga na strani demokratičnih sil, ki bodo obnovile razkosano Jugoslavijo. V tem primeru je Korošec svetoval ponovno vključitev v Jugoslavijo, ki po njegovem za Slovence vendarle pomeni minor malum.²⁴

Na seji banovinskega odbora JRZ za Slovenijo je sredi septembra 1939 predlagal resolucijo, ki je zahtevala čimprejšnjo ustanovitev avtonomne banovine Slovenije. Vodstvo stranke je to resolucijo lansiralo po vsej Sloveniji in zanjo so se javno opredeljevali okrajni odbori JRZ. Slovenec je te jeseni odločno zahteval, naj se kompetence avtonomije uveljavijo tudi v banovini Sloveniji.²⁵

Zadnja Koroščeva izjava, ki izpričuje njegov koncept rešitve slovenskega narodnega vprašanja, je iz marca 1940, s študijskega dneva študentskega kluba Straža, ko je izjavil, »da si Slovenci želijo Jugoslavijo videti preurejeno, kakor se zdaj preureja Hrvaška.« Zraven pa je poudaril, »da o tem ne moremo voditi nobenih nadaljnih diskusij.«²⁶

Ob njegovi smrti je Slovenec v članku Ljubzen in boj njegovega življenja zapisal tudi tole: »26. avgusta 1936 so bila dolgoletna prizadevanja dr. Korošca kronana s sporazumom med Srbi in Hrvati. Čeprav tedaj želja Slovencev po samoupravi še ni bila izpolnjena, dr. Korošec ni odstopil od te stare zahteve slovenskega naroda.«²⁷ O njegovi zvestobi slovenskemu avtonomizmu so pisali ob njegovi smrti tudi njemu sicer ne preveč naklonjeni hrvaški dnevniki. Tako npr. Hrvatski dnevnik: »Bil je miren in hladnokrven in je samo čakal, da pride ugoden trenutek: Njegova vloga pri rušenju dr. Stojadinovića, čeprav se je o tem le malo govorilo, je bila zelo važna. Čeprav je sodeloval s centralističnimi in diktatorskimi režimi, je bil dr. Korošec vendarle slovenski avtonomist.«²⁸ Katoliška Hrvatska straža pa je zapisala: »Po sporazumu 26. avgusta 1939 sodelujejo Hrvati spet s Slovenci oziroma z dr. Korošcem v isti vladi. Ljudje, ki dobro poznajo dr. Korošca, trdijo, da je bila njegova politična misel vedno federalna ureditev države. Z ustanovitvijo banovine Hrvatske se je ta misel pričela ostvarjati. Slovenci so večkrat poudarjali željo, da bi dobili avtonomijo kot Hrvati. Hude mednarodne razmere, morda pa tudi drugi motivi so preprečili, da pokojni dr. Korošec ni doživel ostvaritve banovine Slovenije.«²⁹ Verjetno je ta ocena iz hrvaškega časopisa kar najbolj zadeta ocena Koroščevega stališča in obnašanja. Ob osnovni načelni zvestobi nekaterim bistvenim elementom svojega političnega nazora je za realizacijo tega ubiral različne poti. Okoliščine, v katerih je deloval, Slovincem niso bile najbolj naklonjene in tako je moral v svoji tekoči operativni politiki marsikdaj popuščati in

²⁴ Pismo dr. Joška Tischlerja Rudi Jurčecu v Argentino 1963. R. Jurčec, Skozi luči in sence II. Buenos Aires 1966.

²⁵ J. Prunk, Slovenski narodni programi; Slovenec, 15. septembra 1939.

²⁶ Straža v viharju VI, 14. marca 1940.

²⁷ Slovenec, 15. decembra 1940.

²⁸ Hrvatski dnevnik, 15. decembra 1940.

²⁹ Hrvatska straža, 15. decembra 1940.

sklepati kompromise, ki so se ne dovolj poučenim in seveda njegovim političnim nasprotnikom zdeli nenačelni in gnili. Seveda se more o njegovi politiki kot o politiki vsakega drugega narodnega voditelja postaviti vprašanje o njenem cilju in konkretnem rezultatu, ali je bil v skladu z željami in prizadevanji slovenskega naroda, ali mu je pomagal v razvoju in ali je naredil zanj vse, kar je mogel, oziroma, kar je bilo možno. Odgovori na takšna vprašanja so izjemno kompleksni in se ne dajo postaviti nankrat in na hitro. Historiografija jih izdeluje počasi in seveda ne enoznančno.

Kot politik katoliške vzgoje in prepričanja je imel Korošec svoj odnos do glavnih idejnih in političnih smeri v slovenski jugoslovanski in evropski politiki. Njegov odnos je moč videti bolj iz njegovih stališč zadržanja, manj pa iz njegovih načelnih člankov in razprav. Za Korošca je znano, da ni bil ideolog in da je malo pisal, zlasti po letu 1915, ko se je moral intenzivno pečati s praktično politiko. Toda iz raznih njegovih govorov na občnih zborih zaupnikov SLS na vodilnih in drugih shodih in iz nekaterih časopisnih člankov, ki jih je napisal sam ali uredniki njegovega zaupanja, je lahko razbrati njegov odnos do liberalizma, framasonstva, do socializma in do komunizma. Vse te smeri je v svoji krščanski opredelitvi odklanjal. Toda čeprav je bil v svojem načelnem odklanjanju neomajen, je bil v nastopu vpljuden in stvaren, v praktični politiki pa izredno pragmatičen ter pripravljen tudi na kompromise in zavezništva. Slovenski boj za osvoboditev izpod Avstrije je videl v zavezništvu s slovenskimi liberalci in nazadnje tudi s socialnimi demokrati. Po razhodu z liberalci v prvih mesecih nove države Kraljevine SHS, ko je zvezda liberalne stranke še močno sijala, je na zboru zaupnikov SLS aprila 1920 z njimi in z njo zlahka opravil. Vso pozornost pa je jasnovidno posvetil tedaj komaj nastajajoči komunistični stranki: »Za edinega resnega nasprotnika, s katerim se moramo boriti smatram s svojega stališča samo komunistično stranko. Pa tudi komunistov se naša stranka ne boji... Boj prihodnosti, ki se bo bojeval med strankami je samo boj med krščanskim socializmom (tako so se takrat še pod Krekovim vplivom imenovali pripadniki krščansko socialnega gibanja, to je SLS, svoj nazor - op. J.P.) in med komunizmom.«³⁰

Korošec v političnih govorih ni bil malenkosten. Kot pravi narodni voditelj je bil velikopotezen in konkreten, toda včasih je v svoje govore in članke vpletel načelno obrambo katoliških stališč in odločno zavrnil framasonstvo in liberalizem slovenske in drugih liberalnih strank, kar je razumljivo. Manj razumljivo pa je, da je s stališča političnega katolicizma večkrat nepomirljivo nastopil tudi zoper Radiča, ki je bil veren katoličan, se je pa včasih zaradi politične konkurenčnosti obregnil ob klerikalne stranke, zlasti ob SLS. Na Radiča je bil Korošec alergičen zaradi politične konkurence, kar pa je skrival pod načelno kritiko.

Septembra 1925 je Korošec dolžil Radiča (ta je bil takrat prosvetni minister), da začinja kulturni boj. Poudaril je, »da SLS ni istovetna z organizacijo katoliške cerkve. Ona ni verska ampak strogo politična organizacija. Toda njen program je braniti vse svetinje slovenskega naroda med te ne spada samo kultura, marveč tudi vera.«³¹

³⁰ Slovenec, 8. aprila 1920.

³¹ Slovenec, 15. septembra 1925; glej J. Prunk, Radič in Slovenci 1919 - 1928, Zgodovinski časopis XXXIX, 1985, str. 30.

Leta 1927, ko se SLS vključuje v vlado z radikali in se njen odnos z Radičem zelo zaostri, Slovenec objavi članek Radić in katolištvo z naslednjimi mislimi: »Radić in vsa njegova miselnost je iztočna v pomenu antiteze k zapadu; odtod tudi njegova averzija napram katolicizmu. Bilo bi krivično oziroma napačno smatrati Radiča za brezverca, fromasona ali načelnega antikristjana. Njega sploh ni mogoče spraviti v nobeno vrsto in red; kajti on je zanikanje vsake urejenosti, on je iztočnjak, ki ne pozna sistema, doslednosti, mere, discipline, samoomejevanja in logike...«³²

Ob preobratu v slovenski politiki jeseni 1931, ko je SLS izstopila iz centralistične vlade in so vanjo vskočili slovenski liberalci, je Korošec v Slovincu poudaril katoliško noto slovenskega naroda: »Po katoliški veri smo člani kulturne zajednice Evrope, iz nje izvira vsa naša narodna moč in naša vera v bodočnost.«³³

Najbolj eksplicitno je Korošec svoja stališča do idejnih in političnih tokov svojega časa razgrnil v tako imenovanem »Hvarskem programu« junija 1934 članom Straže v viharju, v času svoje hvarske internacije. Zaradi povednosti, zgoščenosti in zaradi historične zanemarjenosti ga je vredno navesti v celoti: »Povsod Boga! Proč z liberalnimi in marksističnimi frazami, ki so tuje našemu narodu! Brez moralne obnove v Bogu ne bo rešitve iz gospodarskega in socialnega kaosa. Delujemo zato v tem oziru s Katoliško akcijo! Vera v družino, šolo, literaturo in vse javno življenje! Izpovedujemo v pisavi in govoru vselej svoje katoliško razvijanje; ne bodimo bojazljivi! Skrbimo za čisto slovensko ozemlje, ob avstrijski, madžarski in italijanski meji! Preprečujemo povsod (vseh panogah) tujerodno ekspanzijo na slovenskem ozemlju! Potenciranje slovenske narodne zavesti in kulture v obrambo proti nevarnostim tujerodnih navalov! Družine naj bodo ognjišče narodne kakor tudi katoliške zavesti! Držec se smernic, podanih v papeževih okrožnicah, se izrekamo za korporativni družabni in gospodarski red osnovan na krščanskem organskem pojmovanju družbe, da se zajamči interes skupnosti in svoboda osebnosti. Čuvajmo naše zadrugarstvo, skrbimo za njegovo idealnost in za njegovo razširjanje, da bo lahko prevzelo naloge korporativnega gospodarskega reda! Ne izogibajmo se potrebnih socializacij.

Obsojamo kapitalistični in komunistični gospodarski red. Odklanjamo totalitetno ureditev države, izoblikovano v komunizmu in fašizmu, ki odvzema ostalim družbenim edinicam in poedinicam vsako avtonomijo in svobodo. Dovedimo socialno pravičnost in socialno ljubezen v človeški družbi do popolne zmage.«³⁴

Kritični zgodovinar mora ob tem Koroščevem »Hvarskem programu« izraziti svojo določeno rezervo o avtentičnosti takšnih Koroščevih stališč. Čeprav se je v Hvarskem programu indirektno govorilo še za Koroščevega življenja in se navajalo iz njega nekatere misli, je bil program v celoti objavljen šele po Koroščevi smrti v Straži v viharju. Kritična analiza teksta kaže stilsko in idejno sorodnost z Casarjevimi in Žebetovimi teksti tega časa. Seveda to še ne izključuje možnosti, da je takšen program res napisal sam Korošec, še zlasti, če vemo, da je to storil ob obisku omenjenih stražarjev

³² Slovenec, 16. februarja 1927.

³³ Slovenec, 29. septembra 1931.

³⁴ Straža v viharju VII, 14. in 19. decembra 1940.

pri njem na Hvaru. Hvarski program kaže res popolno podobnost s pogledi stražarskega Ehrlichovega kroga – kroga mladega bojevitega, intransigentnega, korporativno usmerjenega katolištva v duhu Katoliške akcije. Če je Hvarski program res Koroščev avtentični koncept, potem moramo domnevati, da je bil Ehrlichov vpliv nanj v tem času večji, kot je bilo do sedaj znano.

O odnosu do komunizma in unitarnega slovenskega liberalizma je Korošec spregovoril tudi sredi leta 1936, ko je bil že leto dni notranji minister v Beograjski vladi in se je soočal z ljudsko fronto. Ponovil je skoraj dobesedno oceno iz leta 1920: »Edini, ki se poleg katolicizma bije za bodočnost, je komunizem. Komunizem je tekom svojega dela dobil že veliko oblik, da ga je težko spoznati; najnovejša je Ljudska fronta, ki se je pojavila tudi med Slovenci. Samo dvoje je danes možno: ali bo bodočnost naša katoliška ali pa bo komunistična, JNS–arska gotovo ne bo ...«³⁵

O fašizmu je Korošec imel dokaj diferencirana mnenja. V kolikor mu je bil kot katoličanu sprejemljiv korporativistični gospodarsko–družbeni ideal, pa je totalitarno politično prakso fašizma odklanjal. Odklanjal je tudi fašistično nacionalno politiko, katere pritisk so čutili primorski Slovenci. Do nemškega nacizma je Korošec vseskozi imel načelno in v praktični politiki odklonilno stališče. Vsa poročila nemškega poslanstva v Beogradu in nemškega generalnega konzulata v Zagrebu ocenjujejo Korošca kot izrazito antinemškega in zlasti antinacionalsocialističnega. Če se je v zadnjem letu svojega življenja poskušal približati Nemčiji, to ni bilo zaradi njegovih na novo odkritih simpatij, ampak zaradi spoznanja krute realnosti, v kateri je neizmerno močna Nemčija grozila, da bo skoraj vsak čas odločala o usodi slovenskega naroda.

Spomladi leta 1940 je na študijskem dnevu Straže v viharju v Ljubljani še enkrat svaril Slovence pred prostožidarstvom in komunizmom v prihajajočem času takole: »Še nekaj je kar moram povedati. V Beogradu in po vsej državi se zbirajo ljudje ..., ki stojijo pod diskretnim vodstvom svobodnega zidarstva, ki je nasproti komunistom in republikancem skrajno popustljivo. – Bojim se, da so naši nasprotniki bolj nevarni, kakor mislimo, vse Kerenskijeve figure so že na vidiku, treba je samo, da se pokaže še Kerenski in odvede domovino v propast. Mi, ki se ne damo voditi od temnih sil, pripravimo se na borbo! Naš Viipuri ne sme biti osvojen.«³⁶

Koroščeva stališča do politične socialne in kulturne organizacije slovenskih katoličanov so odločno afirmativna, saj je bila ta organizacija v mnogočem zlasti na Štajerskem sad njegovega prizadevanja, njegov otrok. Ko je proti koncu prve svetovne vojne ob Šušteršičevi samoizključitvi iz SLS (Šušteršič je 22. novembra 1917 razpustil SLS) Korošec postal načelnik SLS, sta ta velikanski komplicirani socialni in politični organizem vodila dva človeka: načelnik stranke dr. Šušteršič, ki je opravljal vodilne politično–upravne strankine zadeve ter v glavnem njene odnose z drugimi strankami ter državno oblastjo (sem spada tudi taktika v parlamentu in deželnem zboru), dr. Krek pa je bil strankin organizator, duh in motor vsestranske gospodarske, social-

³⁵ Slovenec, 26. junija 1936.

³⁶ Straža v viharju VI, 14. aprila 1940.

ne (zadružne) in kulturne aktivnosti. Po Krekovi smrti in Šušteršičevi izključitvi, so vse te naloge pripadle eni sami osebi, dr. Antonu Korošču.

Leta 1918 so se v novi – jugoslovanski – državi razmere nekoliko spremenile in SLS se je novim razmeram prilagodila že februarja 1919 z novimi strankinimi pravili in z novo organizacijo, ki pa je bila samo malo bolj modernizirana organizacija SLS iz leta 1905, po kateri je SLS politična organizacija vseh slovenskih katoličanov organizirana v tri strokovno politične zveze: Kmečko zvezo, Obrtniško zvezo in Delavsko zvezo. Osrednja delavska zveza je bila zgolj formalna organizacija, dejansko je bilo katoliško delavstvo v prvih povojnih letih izrazito levičarsko opredeljeno, organizirano v samostojnem sindikatu Jugoslovanskih strokovni zvezi (ustanovil jo je J. E. Krek že l. 1907). JSZ, v kateri so prevladovali krščansko socialistični pogledi, je do začetka tridesetih let priznavala politično vodstvo SLS.³⁷

Nedvomno je bil Korošec udeležen pri izdelavi novih strankinih pravil, če ne pa vsaj z njimi seznanjen, da jih je odobril. Dokončno zadnjo novelo v organizaciji katoliškega političnega tabora pomeni 5. katoliški shod leta 1923, pri katerega pripravi je sodeloval tudi dr. Korošec, saj je imel malo več časa, ker je bil takrat v opoziciji.³⁸

Sicer Korošec ni imel veliko časa za strankine organizacijske, politične in kulturne zadeve. Te stvari je prepuščal glavnemu tajniku dr. Francu Kulovcu v Ljubljani, tudi duhovniku, in njegovemu pomočniku. F. Gabrovšku. Seveda pa sta bila onadva kljub veliki dejavnosti in katoliški bojevitosti, daleč od organizacijskega talenta, karizme in demokratične širine J. E. Kreka. Zlasti od konca dvajsetih let nista več mogla obvladovati ogromnega, razvejanega, kompliciranega organizma, kot je bila SLS, v katerem so se pojavila že ostra socialna, idejna in politična nasprotja med posameznimi sloji in političnimi skupinami. SLS je začela zaradi tega pokati. Korošec se s temi vprašanji ni imel časa ukvarjati. Pomanjkanje organizatoričnega in agitacijskega talenta je zadnje, kar bi mu mogli očitati. Toda sam si je kot prioriteto izbral vodstvo strankine in s tem slovenske nacionalne politike v državi, to je do konkurenčnih strank v Sloveniji, predvsem pa do Beograda in do Zagreba. To pa je bila naloga, ki je zahtevala celega človeka in pol. Korošec je bil mnogokrat tudi minister in je imel še v svojem beograjskem ministrstvu veliko operativnega dela.

Formalno je bil od novembra 1917 predsednik Zadružne zveze; druge častne in dejanske organizacijsko operativne funkcije v stranki in njenih pomožnih organizacijah je prepuščal svojim sodelavcem, ki so to opravljali boljše in slabše, po svojih zmožnostih.

Prvi velik problem politične enotnosti se je v SLS pojavil leta 1928, zaradi kritičnih stališč krščanskih socialistov do strankine socialne in nacionalne ter vladne politike. Razburljivemu sestanku med vodstvom SLS in JSZ septembra 1928 dr. Korošec ni prisostvoval. Na sestanku je glavni tajnik SLS dr. Kulovec krščanskim socialistom zapretel, da bo materialno in organizacijsko uničil JSZ.³⁹

³⁷ Janko Prunk, *Por krščanskih socialistov v Osvobodilno fronto slovenskega naroda*, Ljubljana 1977, str. 49–69.

³⁸ Poročilo o 5. slovenskem katoliškem shodu, Ljubljana 1923.

³⁹ J. Prunk, *Por krščanskih socialistov*, str. 92.

Za Korošca je morala biti grenka pilula, ko je šestojanuarski režim v katerem je bil še minister, decembra 1929 razpustil strankino telovadno vzgojno organizacijo Orel. Na začetku leta 1933, ko je bil Korošec že v opoziciji, pa je režim udaril še trše in razpustil kar celo Prosvetno zvezo SLS.

Kdo so bili formalni Koroščevi sodelavci, pomočniki, svetovalci in podnačelniki vemo, ne vemo pa za vse njegove najbolj intimne in včasih najbolj odločilne prijatelje in svetovalce. Toda to ni tako nerešljiva uganka, kot se zaradi pomanjkanja večine Koroščevega osebnega arhiva zdi. Prepričan sem, da bo prihodnje raziskovanje slovenske politične zgodovine v raznih zasebnih fondih v slovenskih arhivih odkrilo še mnoge pomembne podrobnosti o Koroščevih povezavah in odnosih. V dvajsetih letih se je Korošec najbolj opiral na krog svojih mariborskih prijateljev in sodelavcev (dr. Kovačič, dr. Hohnjec, prof. Vesenjak). Dr. Hohnjeca, je imenoval za nekakšnega voditelja parlamentarnega zastopstva SLS v Beogradu. Seveda se ljubljansko vodstvo SLS ni čisto dalo načelniku in je nekakega parlamentarnega voditelja SLS gledalo v svojem zastopniku prof. Antonu Sušniku, ki pa je že sredi dvajsetih let umrl. Odnos ljubljanskega vodstva SLS do načelnika Korošca in do Štajercev je bil precej šovinističen in Korošec se je nad tem večkrat pritoževal tako svojemu namestniku podnačelniku SLS, prof. Bogomilu Remcu⁴⁰, kakor svojim dobrim prijateljem in sodelavcem, mariborskima škofoma dr. Karlinu in dr. Tomažiču (bila sta njegova rojaka) in ljubljanskemu škofu dr. Jegliču. Slednji je Korošca politično izredno cenil, kot poklicanega voditelja SLS in slovenskega naroda in takšno mnenje je tudi obvarovalo Korošca pred eventualnimi intrigami malo sposobnega ter politično skrajno konservativnega ljubljanskega vodstva SLS z novim podnačelnikom, leta 1926 izvoljenim dr. Natlačenom.

Odnos med Korošcem in po letu 1930 novim ljubljanskim škofom, dr. Rožmanom, ni podrobno znan. O kakih njunih posebnih nespornostih ni ničesar znanega, toda tudi dokazov kakšnega posebnega prijateljstva in zaupanja zaenkrat nismo odkrili.

Zato se postavlja vprašanje, kateri so bili tisti ljudje in skupine v SLS, ki so na Korošca najbolj vplivali, ko je bil po letu 1931 v opoziciji in po letu 1935 močan človek režima JRZ in ki so vplivali na njegovo opredeljevanje v odnosih med posameznimi usmeritvami in skupinami znotraj formalno razpuščene SLS. Vemo le, da dr. Korošec nikoli ni hotel nastopiti s politično silo zoper krščanske socialiste in jih pokoriti oziroma razpustiti, kot je to jeseni leta 1935 terjal Natlačenov krog in to ponavljal še enkrat v letu 1940. Novembra je škof Jeglič v pismu načelniku JSZ Srečku Žumru javil, kaj mu je na njegovo pismo odgovoril dr. Korošec: »Iz vašega pisma prvič čujem, da mislim razpustiti Jugoslovansko strokovno zvezo. Niti mislim na to, niti mi je kdo predložil tak predlog. Iz tega vidite, da je zopet nova intriga.«⁴¹ Mislimo, da je prav Koroščeva zvestoba Krekovemu demokratizmu ali pa njegova strateška in taktična politična širina obdržala JSZ pri življenju vse do okupacije. Takšna ocena pa govori

⁴⁰ Pismo dr. Antona Korošca podnačelniku SLS prof. Bogomilu Remcu, nedatirano (verjetno iz decembra 1920), Arhiv Slovenije, fond Bogomila Remca, zasebno A XLVIII.

⁴¹ Pismo škofa Jegliča iz Stične Srečku Žumru 8. oktobra 1935 (fotokopija v Inštitutu za novejšo zgodovino - Zbirka krščanskih socialistov.)

mnogokaj o Koroščevi sposobnosti strateškega razmisleka in o politični daljnovidnosti, ki je prekašala mnoge sodobnike.

Kljub temu, da so bili krščanski socialisti, njihovi pogledi in vloga, eno ključnih vprašanj v SLS v začetku tridesetih let, je odnos do njih po njihovem odhodu iz SLS leta 1932 dobil drug, eksteren značaj.

Sredi tridesetih let je postalo v SLS in za SLS odločilno vprašanje, koliko bosta Korošec in vodstvo SLS uspela ohraniti v stranki in gibanju demokratične odnose, čeprav konservativno pobarvane in koliko bosta dala prostora novim intransigentnim, avtoritarnim in korporativističnim tendencam, oziroma organizaciji Katoliške akcije.

Nekateri enostranski podatki (C. Žebot, *Neminljiva Slovenija*) kažejo, da se je Korošec zelo dobro počutil in navezoval na Ehrlichovo intelektualno skupino Stražarjev, prihajal blizu njihovim pogledom, ni pa izpričanih nobenih osebnih prijateljskih in političnih stikov s samim voditeljem, dr. Ehrlichom. Nedvoumno je stražarski krog s svojimi korporativističnimi, toda le še avtonomno laičnimi koncepti (Casar je bil od 1936 namestnik glavnega tajnika JRZ v Ljubljani) bolj vplival na Korošca kot izrazito škofu in hierarhiji podrejen Tomčev krog mladcev Kristusa Kralja. Koliko je Korošec v drugi polovici tridesetih let opuščal klasične demokratične koncepte, s katerimi sta bila on in SLS povezana v dvajsetih letih, je posebno ključno vprašanje, na katerega pa ni ustrezno tvegati odgovor preden se stvari dobro ne preučijo. Politični nasprotniki, liberalci in marksisti, so ga v letih pred njegovo smrtjo tega ostro obtoževali in to je petdeset let po njegovi smrti počela tudi historiografija, izhajajoča iz omenjenih ideoloških stališč.

Za vrhunskega politika, kakršen je v slovenskem narodnem merilu verjetno dr. Korošec bil, je pomemben njegov pristop do politične strategije in taktike, oziroma njegova sposobnost uveljavljati svojo politiko s primerno strategijo in taktiko. Za dr. Korošca je bilo že iz avstrijske dobe znano, da je bil mojster parlamentarne taktike. To mojstrstvo mu tudi za obdobje prve jugoslovanske države priznavajo celo srbski politiki in znanstveniki.⁴² Tem ocenam gre verjetno pritrditi, seveda pa so s politično strategijo in tehniko zvezana še mnoga druga politična vprašanja in odnosi zunaj parlamenta.

Za dr. Korošca bi veljalo reči, da je bil politik demokratičnega parlamentarnega tipa, kakršni so se izoblikovali v habsburški monarhiji v začetku 20. stoletja. Dr. Korošca je še posebno označevala njegova katoliška ljudska demokratična črta. Zanj moremo trditi, da mu je bila demokracija resnična temeljna politična vrednota, četudi jo je pojmoval deloma na katoliški konzervativni način. Kljub njegovi eventualni simpatiji za stanovski korporativistični družbeni model, pri njem ne moremo zabeležiti nobene izjave zoper parlamentarno demokracijo in tudi ne nobenega tozadevnega političnega ukrepa. Popolnoma je stavil na volitve. (Morda tudi zato, ker se je zavedal moči volilnega telesa SLS). Prizadeval si je za iskanja političnih kompromisov in sporazumov.

⁴² Srbski politik in znanstvenik levo meščanske orientacije dr. Dragoljub Jovanović, Koroščevo politiko enostavno istoveti z taktiko, četudi mu priznava, da se kljub številnim taktičnim političnim preobratom nikoli ni odpovedal osnovnim strateškim pogledom. Dragoljub Jovanović, *Ljudi, ljudi. Medaljoni 56 umrlih savremenika*, Beograd 1973, str.418–427.

Tu je bil zelo taktično prilagodljiv, oziroma pripravljen na veliko popuščanja in na kompromise, kar so mu tako politični pristaši, kakor nasprotniki očitali kot nenačelnost in željo, biti za vsako ceno na oblasti. Šele nadaljna raziskovanja bodo morda odkrila, da je Korošec na te kompromise gledal kot na kratkoročne taktične poteze pri uresničevanju dolgoročnih strateških ciljev, to pa sta bili avtonomija slovenskega naroda v federativni Jugoslaviji in demokracija, ki bi bila nekako katoliško obarvana.

Nedvoumno je bil dr. Korošec pristaš evolutivne, demokratične, umirjene politike in je ves čas med vojnama odločno odklanjal politični radikalizem, zlasti pa še revolucionarnost. Če pustimo tu ob strani njegovo taktiko do političnih nasprotnikov, liberalcev in komunistov v Sloveniji in pogledamo samo njegov odnos do politike jugoslovanskega unitarizma in beograjskega centralizma, moramo ugotoviti, da z vsem svojim političnim taktiziranjem slovenskega nařodnopolitičnega položaja v bistvu ni izboljšal, torej ni spremenil. Seveda pa mora kritični zgodovinar povedati tudi to, da ga je obranil takšnega, s kakršnim so Slovenci vstopili v jugoslovansko državo, to pa je bila popolna in dejanska slovenska notranja narodna avtonomnost. Tudi ta avtonomnost je bila srbski politiki neljuba in vse bi storili in pri tem imeli celo med Slovenci nekaj pomagačev, da bi jo načeli. Nedvoumno je njena ohranitev tudi Koroščeva zasluga.

Za ilustracijo Koroščeve strategije in taktike samo nekaj njegovih tipičnih izjav in ukrepov. Ko je bilo v SLS, zlasti v njenem levem krilu, močno okrepljeno republikansko razpoloženje in je prišlo celo do javnih zahtev na zborih SLS v Ljubljani, je Korošec to razpoloženje miril in svojim političnim pristašem v Ljubljani pojasnjeval, da takšne zahteve Slovincem v očeh Srbov, ki so monarhisti, škodujejo. V pismu podnačelniku stranke prof. Bogomilu Remcu je pisal iz Beograda: »Da ne bo nesporazumevanja, jaz se pod nobenim pogojem ne bom udal pritiskom, da bi moral delati ali glasovati za republiko. Kdo hoče pri nas republiko? Kremžar, Besednjak, Kulovec itd. Danes je za monarhijo v konstituenti nad 200 poslancev. Ostanemo sigurno monarhija. Zato danes zahtevati republiko pomeni, da bo vsak demokratiški lump lahko pljuval na SLS, kakor bo hotel. Če se stranka vda v ta tok potem seveda ne bodo trpeli Kremžarji, Besednjaki in advokatski koncipienti, trpela bo organizacija katoliške cerkve, trpele bodo naše srednje šolske organizacije, Orli in osebito njegov naraščaj po ljudskih šolah, trpeli bodo naši kmetje po sodnijah, trpeli duhovniki in učitelji.«⁴³

Koroščevo stališče so takoj nato s članki podprli njegovi prijatelji v mariborski Straži. Januarja 1921 je Straža objavila odločno odklonilen članek zoper Radića in radičevstvo, kar je bilo v bistvu Koroščevo mnenje. Članek preseneča po brezkompromisnosti in ostrini tona in prinaša nekatere neobjektivne ocene, samo da bi bil bolj prepričljiv: »Radičevščina je prikrita iz podobnih razlogov kakor ruski boljševizem. Taki pojavi so mogoči le samo tam, kjer je ljudstvo politično in kulturno še jako nerazvito, ki gre bolj za instinktom, kakor pa za razsodkom, je socialno in družabno neorganizirano in vsled tega dostojno vsakemu demagoškemu hujskanju. Dokler bo Radičevščina omenjena samo na Hrvaško, ne bo mogla povzročiti večje nesreče in bo

⁴³ Pismo dr. Korošca podnačelniku SLS prof. Bogomilu Remcu, kot v op. 40.

slednjič razpadla sama v sebi. Ako bi pa v isti meri, kakor na Hrvaškem pognala korenine tudi med Slovenci, povzroči lahko razpad države... Za vsakega kdor hoče, da država ne razpade mora biti vsak stik z Radičem izključen.«⁴⁴

Takšne ocene iz leta 1921 Korošca niso motile spomladi 1923, da ne bi sklenil z Radičem tesno politično sodelovati v tako imenovanem federalističnem bloku, v katerega je bila vključena še JMO. Nekaj mesecev pred tem, jeseni 1922, je Korošec za občinske volitve v Ljubljani odobril sklenitev izjemno nenavadnega političnega bloka SLS s komunisti in frakcijo socialistov, imenovano Zarjani. Blok se je imenoval Zveza delovnega ljudstva in je imel za cilj zrušiti na ljubljanskem magistratu oblast unitaristične liberalne buržoazije, kar se mu je tudi posrečilo!⁴⁵

Čeprav je Korošec bil od spomladi 1923 odločen avtonomist in federalist, se je jeseni 1927 povezal z zastopnikom velikosrbske in centralistične radikalne stranke Veljo Vukičevićem v Blejskem paktu, ki v celoti ni znan. Kmalu po paktu in volitvah je Korošec vstopil v centralistično vladno, SLS je prevzela vso oblast v Sloveniji in jo dejansko upravljala po svoje avtonomistično.⁴⁶

V mednacionalni in državni krizi, po uboju Radića in ostalih hrvaških poslancev v beograjskem parlamentu junija 1928, se Korošec ponudi kot rešitelj in kot predsednik vlade poskuša doseči hrvaško – srbski sporazum. Tudi ko se mu to ne posreči in Kralj Aleksander uvede diktaturo, ki naj z nedemokratskimi sredstvi doseže nacionalno pomiritev in državno integracijo, Korošec še dve leti kot minister podpira diktatorski režim. Šele jeseni 1930 se na nasvete svojih prijateljev iz Slovenije umakne iz vlade z izgovorom na slabo zdravje. Dobri politični analitiki pa so vedeli in tudi pisali, da je bila to Koroščeva taktična poteza, s katero si je hotel ustvariti boljše izhodiščno pozicijo v novi politični situaciji, ki bo nastala po padcu diktature, ki se je najbolj daljnovidnim politikom že zdel mogoč.⁴⁷

Morda je ravno predvidevanje skorajšnjega padca diktature navedlo Korošca, da je v začetku septembra 1931 umaknil iz vlade še zadnje zastopnike SLS. Diktatorskemu režimu v Beogradu in njegovim novim privržencem, slovenskim liberalcem, je konec septembra v članku v Slovincu sporočil: »Slovenski narod niso obranili meči, ampak trdna vera v ljudsko pravdo, v prvenstvu duha nad materijo, v končno zmago pravice nad krivico. To vero mu je oznanjala katoliška cerkev, ki jo je globoko vsadila v narodno dušo. Po katoliški veri smo člani kulturne zajednice Evrope, iz nje izvira vsa naša narodna moč in naša vera v bodočnost.«⁴⁸

Te izjave same po sebi najbolje izražajo Koroščevo politično filozofijo in njegov pogled na metode političnega dela. Iz te izjave je razvidno njegovo čvrsto verovanje v etos katoliške cerkve med slovenskim narodom, v njegove pretekle zasluge in njegovo perspektivno moč. Razvidno je odklonilno stališče do nasilja in zaupanje v zmago

⁴⁴ Straža, 31. januarja 1921.

⁴⁵ J. Prunk, Zveza delovnega ljudstva v Ljubljani za občinske volitve decembra 1922. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja XI - XII, 1971-1972.

⁴⁶ M. Zečević, Na zgodovinski prelomnici, str. 206-216.

⁴⁷ Politisches Archiv des AA-Bonn, II. Jugoslawien, Parteiewesen - 16.

⁴⁸ Slovenec, 29. septembra 1931.

neke metafizične pravičnosti. To zadnje, pogojeno z bistvom krščanske etike, je seveda v načelnem metafizičnem smislu lepo in humanistično, manj pa si je z njim moč pomagati v praktični nacionalni politiki, kjer je potrebno včasih pokazati tudi skrajno borbenost kar z vsemi sredstvi. Slovenski narod je tudi pod egido katoliškega etosa takšno borbenost sicer že pokazal (n.pr. med prvo svetovno vojno). Res pa se nikoli ni boril zgolj za lastni narodni interes, ampak za državo, v kateri je živel.

Takšna politična filozofija in strategija pasivnega zaupanja v pravičen razvoj v prihodnji Evropi, v kateri se bo našlo pravo mesto tudi za pravičen slovenski narod, je imela za posledico tudi popolnoma pasivno in fatalistično zadržanje vrhov SLS ob nacionalni katastrofi leta 1941.

Pritisk slovenskega narodnega nezadovoljstva z jugoslovansko unitaristično ideologijo in centralizmom, ki je bil močan zlasti v njegovi lastni stranki, je Korošca konec leta 1932 nagnil k podpisu radikalno narodne Slovenske deklaracije. Deklaracija je zahtevala nov svobodni narodni sporazum Srbov, Hrvatov in Slovencev in demokratično državo enakopravnih narodnih enot. Toda tudi v tej deklaraciji niso predvideni nikakršni odločni politični ukrepi za doseg tega cilja. Podpis deklaracije je Korošca pripeljal v politično internacijo v Vrnjački Banji in nato na Hvaru. Kaj se je tu poleti 1934 Korošec domenil z emisarjem Kralja Aleksandra, je za zgodovino uganka. Dejstvo je, da se je oktobra 1934 pojavil na kraljevem pogrebu kot svoboden človek. Verjetno se je že kmalu nato politično povezal s knezom namestnikom Pavlom in sodeloval v njegovi politični igri, postopoma vzpostaviti v državi demokratični sistem in doseči mednacionalni sporazum.⁴⁹ Najbrž je bil v tem dogovoru s knezom Pavlom vzrok, da se Korošec spomladi 1935 ni pridružil opozicijskemu bloku za petomajske volitve. Nekateri so to razlagali z njegovo užaljenostjo, ker so ponudili vodstvo opozicije dr. Mačku in ne njemu.⁵⁰ SLS je volitve v celoti bojkotirala in s tem oslabilo opozicijsko fronto. Kmalu po volitvah pa je Korošec, čeprav brez formalnega parlamentarnega zastopstva, s svojo stranko vstopil v novo politično vsejugoslovansko stranko JRZ skupaj s srbskimi radikali in z JMO in dobil v vladi pomembno mesto notranjega ministra. V narodnopolitičnem pogledu je bila nova JRZ nedvomno bolj izrazito unitaristično centralistična, kakor združena opozicija, v kateri je bila nedvomno glavni dejavnik federalistična HSS. Kaj je nagnilo Korošca v to povezavo? Je bilo to njegovo načelno in praktično nasprotovanje liberalizmu, ki je le bil osnovna opredelitev v združeni opoziciji? V JRZ je Korošec vztrajal do smrti. Pri tem je še enkrat konec leta 1938 odigral odločilno vlogo pri zrušitvi Milana Stojadinovića. V narodnem sporazumu, za katerega si je prizadeval v letu 1939, so ga izigrali in obšli. Sklenjen je bil samo srbsko-hrvaški sporazum Cvetković - Maček. V zadnjem letu življenja si je, znova minister, prizadeval za uravnoteženje slovenske politike v odnosu do Beograda in Zagreba, to je za prijateljstvo s Hrvati, kar so mu ti ob smrti priznali. Zadnje leto življenja ni mogel v ničemer izboljšati slovenskega političnega položaja, vse bolj pa je bil zaskrbljen in obupan za usodo Slovencev pred nevarnostjo nacistične agresije. Če se

⁴⁹ T. Stojkov, *Gradanska opozicija u vreme šestojanuarske diktature*, str. 276-282.

⁵⁰ D. Jovanović, *Ljudi, ljudi*, str. 423.

hočemo izraziti malo literarno, moramo reči, da je bila usoda z njim usmiljena. Smrt mu je prihranila pogled na aprilsko katastrofo 1941 in vse izjemno težke politične dileme med vojno.

O Korošču kot vidnem politiku so dosti pisali že za njegovega življenja in ocenjevali njegov človeški in politični profil. Precej je bilo o njem napisanega tudi po njegovi smrti, čeprav do danes nimamo nobenega historiografskega dela posvečenega njegovi biografiji, razen kratkih enciklopedijskih člankov. Naj za konec navedemo nekaj reprezentativnih ocen o njegovem človeškem in političnem liku, ki so jih zapisali zelo različni ljudje, v zelo različnih obdobjih, ljudje, za katere bi mogli domnevati, da so po svojem položaju in odnosu do Korošca želeli biti objektivni.

Zanimivo oceno o Korošču podaja spomladi 1920 v svojem političnem poročilu nemški poslanik v Beogradu. Korošca ocenjuje kot voditelja klerikalne Slovenske ljudske stranke, ki je bil slovenski politični voditelj že pred prvo svetovno vojno v Avstriji. Pravi, da je bil podeželski duhovnik, ki pa si je s svojim prijetnim videzom ter spretnim in galantnim nastopom ustvaril kot poslanec v dunajskem parlamentu precej ugleda in simpatij. Korošec da je bil tisti slovenski politik, ki je Slovence iz Avstrije pripeljal v Jugoslavijo.⁵¹ Drugi nemški poslanik ocenjuje Korošca februarja 1928, ob nastopu nove Vukičevićeve vlade. Zopet je Korošec označen kot klerikalni politik, podoben politikom iz nemškega Zentruma, ki kot šef večinske slovenske stranke zastopa avtonomijo slovenskega naroda. Ocena nadalje pravi, da Korošec kljub temu uživa v Beogradu velik ugled, da se z njim računa. Nazadnje pove, da je Korošec v novem vladnem kabinetu najbolj inteligentna figura, »je mnogo inteligentnejši od ministrskega predsednika in tudi od voditelja opozicije Stjepana Radića.«⁵²

Ob smrti so o Korošču pisali lepo skoraj vsi časopisi po Jugoslaviji. Njegov Slovenec mu je razumljivo posvetil članek z naslovom Genij Koroščeve osebnosti, v katerem to genialnost takole označuje: »Genialnost njegovega slovenskega poslanstva med nami pa se da zajeti samo z našimi trajnimi in ustaljenimi slovenskimi lastnostmi, ki so bile zanj tako značilne, da nam je bil Korošec vse v vsem, pri tem pa je bil silno preprost, čudovito enostaven in prav po ljudsko jasen v vseh tudi najtežjih nazorih in vprašanjih ... jasnost v nazorih jasnost v izraženih mislih in jasnost pri vsem delu – vse to ga očituje kot našega največjega sodobnega slovenskega realista v našem javnem delovanju.«⁵³

Manj razumljivo je, da je Korošca ob smrti izjemno pozitivno ocenil liberalni vrhunski hrvaški žurnalista in zgodovinar dr. Josip Horvat v Jutarnjem listu: »V 20. letih življenja skupne države je bil dr. Korošec magna carta njene politike, bodisi, da je bil član vlade, bodisi, da je bil eden izmed opozicijskih voditeljev. Politična gesla in sistemi imajo zanj le drugovrstno važnost. Poznal je važnost resničnosti. Federalizem, avtonomizem, decentralizacija, centralizem – sprejemal jih je, prilagojeval se jim, pri čemer pa vedno pazil na svoj končni cilj: čim bolj tesno zbrati slovenske sile. Vsako

⁵¹ Politisches Archiv des AA, Bonn, II. Jugoslawien, Parteiwesen – 3.

⁵² Prav tam, Parteiwesen – 13.

⁵³ Slovenec, 15. decembra 1940.

geslo, vsako sredstvo za dviganje interesov Slovenije. Za spretnega političnega taktika dr. Korošca nikoli ni bilo mrtvih situacij. Njegovi politični nasprotniki so njegove taktične poteze večkrat razglašali za nedoslednost. V resnici pa se je za temi spremembami skrila železna doslednost: zagotoviti življenske interese Slovenije v skupnosti s Hrvati in Srbi, da le v tej skupnosti leži varen obstanek njegovega naroda.«⁵⁴

Po vojni, leta 1973, je pretehtano oceno o dr. Korošču zapisal dr. Dragoljub Jovanović, srbski sociolog in politik, vodja zemljoradničke levice in pred vojno Korošček politični nasprotnik. Jovanović, človek izjemno moralne držbe in velikega publicističnega talenta, je med drugim o Korošču zapisal: »Političar i državnik znanog ranga. Kao da nije dolazio sa državne periferije, igrao je uvek velike uloge. Iako klerikalac u zemlji sa nekoliko religija mogao da drži najviša mesta zahvaljujući širini i toleranciji Beograda i Srbije. U Ljubljani su mu zamerali, da je premalo Slovenac, pa je tamo strože pazio na svoje ponašanje, odsednuo uvek u Marjanišću, skidao kravatu. Drugi političari su nalazili, da mnogo vuče u svoju pokrajinu. U stvari, Korošec se ponašao u većoj meri kao Jugosloven nego ma koji ministar u prvoj Jugoslaviji. Imao je širok horizont i veliku veštinu, dobre nerve i opštu kulturu. Nisu ga sputavali skrupuli, pravio je kompromise mnogo taktizirao, ali se držao svoje glavne linije slovenačke i jugoslovenske. Minimalno mu je smetalo što je katolički sveštenik. I Hrvati i Srbi su osećali, da je on to u neznatnoj meri u jednoj cerkvi koja tako mnogo traži od svojih službenika. Niko mu nije zamerao što pravi sprege sa dojučerajšnjim protivnicima, jer su svi znali, da njegovi prationici liberali jedva čekaju, da mu uzmu mesto. Njemu je bilo sve dopušteno, kao čoveku bez koga se ne može.«⁵⁵

⁵⁴ Jutarnji list, 15. decembra 1940.

⁵⁵ D. Jovanović, Ljudi, ljudi, str. 427.

J. PRUNK

DAS POLITISCHE PROFIL UND DIE ARBEIT VON DR. ANTON KOROŠEC IM ERSTEN

JUGOSLAWIEN

Zusammenfassung

Die Politik von Dr. Anton Korošec zeichnet die gesamte Kriegszeit des jugoslawischen Staates aus, von der Gründung bis zum Zerfall einige Monate vor dem Angriff auf Jugoslawien seitens der Achsenmächte.

Als einer der Hauptbegründer des Staates der Slowenen, Kroaten und Serben, begann er seine Karriere in diesen neuen Gegebenheiten – heuten mit Glanz und Gloria – mit dem Genfer Abkommen mit dem serbischen Ministerpräsidenten Pašić über die föderative Vereinigung und Staatseinrichtung des zukünftigen gemeinsamen Staates. Aber noch bevor es ihm gelang, nach Hause zurückzukehren, hatte Serbien das Abkommen abgelehnt, der Staat aber, dem er vorstand, beschleunigte den Prozeß der Vereinigung mit Serbien gemäß ihrer Bedingungen. Trotz allem hat sich Korošec nach der Gründung dieses neuen Staates eine feste Position an der politischen Spitze und bei Hofe schaffen können. Zuerst war er stellvertretender Regierungschef, danach Minister in einigen Regierungen. In der Debatte zur Verfassungsgebung vertrat er die liberale föderative Position. Weitere sieben Jahre seines Wirkens erfolgten aus der Opposition heraus, während dieser Zeit festigte er die Parteiposition in Slowenien.

Die kontroverseste Rolle spielte Korošec in der jugoslawischen Politik in den Jahren 1928–1932. Nach der Ermordung des kroatischen Oppositionsführers Radić im Parlament (in der Zeit war Korošec Minister für innere Angelegenheiten), haben ihn die politischen Strukturen des Staates als eine noch glaubwürdige Persönlichkeit für die Kroaten an die Regierungsspitze gedrängt. Nachdem Der König im Staate eine Personal-Diktatur eingeführt hatte, wurde Korošec Minister in Seiner Regierung. 1930 trat er aus der Regierung aus, und war das folgende Jahr schon in scharfer Opposition zur gleichen Regierung. Im Jahre 1932 unterstützte er auch die Slowenische Deklaration, die ähnlich wie die kroatische die föderative staatliche Umstrukturierung forderte, und distanzierte sich danach von ihr, was ihn aber für fast 2 Jahre nicht vor der Konfination rettete. Nach der Ermordung des Königs Alexander kehrte er in die Politik zurück, und wurde einer der Stützpfiler des Stellvertreters des Königs, Fürst Paul, und war so bis zu seinem Tode Minister in mehreren Regierungen.

Seine politischen Ansichten entsprangen seiner christlichen Weltanschauung. Entschieden vertrat er die katholischen Prinzipien in allen Bereichen des öffentlichen Lebens, die Notwendigkeit der politischen, sozialen und kulturellen Organisation der slowenischen Katholiken. Aber die grundsätzlichen katholischen Standpunkte waren ihm des öftern Mittel im politischen Kampf und er lenkte sie nach Bedarf – einmal gegen die Liberalen, dann wiederum gegen die Sozialisten und Kommunisten, Freimaurer und Juden und sogar gegen Radić. Inwieweit er in den letzten Jahren seines Lebens und dem Einfluß von enukatholischen bewegungen war, ist noch unklar. Er verfolgte das korporative System, stellte sich gegen die totalitäre politische Praxis des Faschismus, noch besonders des Nazismus; beides auch aus nationalen Gründen. Trotz allem war er in der Zeit nach dem Ausbruch des 2. Weltkriegs Vorkämpfer für die Annäherung Jugoslawiens mit den Achsenmächten.

In der nationalen Frage Jugoslawiens verband er die slowenische nationale Autonomie mit dem Jugoslawentum. Seine Idee bewegte sich innerhalb der Autonomie der slowenischen Einheit in Jugoslawien, wobei er viel taktisierte und die Forderungen nur radikalisierte, während er in der Opposition war (vor allem im Jahre 1923, 1932 und teilweise 1939).

In der Partei wirkte Korošec als führender Politiker mit. Die Organisations- und innerparteilichen Angelegenheiten überließ er den Mitarbeitern. Die Grundlage seiner politischen Macht war die Parteispitze, die er teilweise selbst mitgestaltete und die Unterstützung der kirchlichen Hierarchiespitze, die seine Dienstleistungen und die Rolle in Belgrad schätzten.